

จุฬาราชมนตรี : บทบาทและความสำคัญของผู้นำมุสลิมในประวัติศาสตร์สยาม

SHEIKHUL ISLAM: MUSLIM LEADER'S ROLE AND IMPORTANCE IN THE HISTORY OF SIAM

สำราญ พลดี

Samran Phondee

สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยธนบุรี

ltee007@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอถึงบทบาทและความสำคัญของจุฬาราชมนตรีในประวัติศาสตร์สยาม ซึ่งพบว่า “จุฬาราชมนตรี” เป็นตำแหน่งผู้นำสูงสุดของชาวมุสลิมในประเทศไทย เริ่มมีขึ้นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยท่านเอกอหะหมัดซึ่งเป็นมุสลิมนิกายชีอะห์คือปฐมจุฬาราชมนตรีแห่งสยาม และมีการสืบทอดตำแหน่งดังกล่าวเรื่อยมาในสายวงศ์ของท่านเอกอหะหมัดจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ที่ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีมีการเปลี่ยนแปลงในหลายประการ ทั้งอำนาจที่ถูกลดทอนลงอย่างมาก การเปลี่ยนจากนิกายชีอะห์มาเป็นนิกายซุนนีห์ รวมถึงกระบวนการได้มาจากพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งมาเป็นการคัดเลือก เป็นต้น ในขณะที่บทบาทของจุฬาราชมนตรีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จุฬาราชมนตรีไม่เพียงทำหน้าที่ในการปกครองดูแลกลุ่มคนมุสลิมทั่วพระราชอาณาจักรเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการเป็นข้าราชการ เป็นพ่อค้า เป็นนักรบ เป็นนักการศาสนาด้วย

คำสำคัญ: จุฬาราชมนตรี, มุสลิม, ประวัติศาสตร์สยาม

ABSTRACT

This article presents the role and importance of Sheikhul Islam in Siamese history, which found that "Sheikhul Islam" as the supreme leader of Muslims in Thailand. Started first in Ayutthaya. You just punch a **Hadith**, a Shi'a Muslim Sheikhul Islam is the beginning of. And such position until a successor to the late Wong's similar to a metal punch until the change of government in 1932. Sheikhul Islam positions have changed in many respects . The power is reduced significantly. Changing from a Sunni against Shi'a . The process of graciously pleased . Appointment of a selection , etc. While the role of King Chulalongkorn Matri from past to present . Sheikhul Islam not only serves to govern the Muslims all over the Kingdom. But also to the government as a warrior, a merchant of religion .

Keywords: Sheikhul Islam, Muslims, Siamese history

บทนำ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (2546, หน้า 331) อธิบายความหมายของคำว่า จุฬาราชมนตรี ไว้ว่าหมายถึง ตำแหน่งผู้นำสูงสุดทางการบริหารกิจการมุสลิมในประเทศไทยเป็นที่ปรึกษาทางราชการเกี่ยวกับกิจการมุสลิมทั้งปวง ซึ่งตำแหน่งจุฬาราชมนตรี เริ่มมีการบันทึกไว้ว่ามีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2163-2171) และเป็นตำแหน่งที่มีบทบาทสำคัญในกิจการต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

ไม่พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนว่าชาวมุสลิมเข้ามาในประเทศไทยสยามตั้งแต่สมัยใด แต่นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่สันนิษฐานว่าอย่างน้อยชาวมุสลิมก็น่าจะเข้ามามีบทบาทตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย เนื่องจากมีการค้นพบคำว่า “พาสัน” (PASAN) หรือ “ปสาน” ที่นักวิชาการแปลความกันว่าหมายถึง “ตลาด” ในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2546 : 248) นอกจากนี้ยังมีการค้นพบเครื่องถ้วยชามสังคโลกในประเทศต่างๆ ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เช่น อินโดนีเซีย เปอร์เซีย ที่ยังคงอยู่ในสภาพดีมาก ซึ่งนักประวัติศาสตร์ถือกันว่าเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของกรุงสุโขทัย

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาการค้าขายกับต่างประเทศมีความรุ่งเรืองมาก ชาวเปอร์เซียเป็นหนึ่งในผู้ที่มาทำการค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาและประสบความสำเร็จอย่างมาก นำมาซึ่งจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานของชาวมุสลิม ซึ่งมุสลิมในกรุงศรีอยุธยานี้มีอยู่ด้วยกันหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มที่มาจากอินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย ซึ่งมุสลิมกลุ่มนี้จะเรียกรวมๆ กันว่า “แขกมัวร์” มุสลิมจาก หรือที่เรียกว่า “แขกจาก” มุสลิมที่มาจากมลายู -ปัตตานี เรียกว่า “แขกตานี” มุสลิมจากหมู่เกาะอินโดนีเซีย จากเมืองมะกัสซาร์ ที่เรียกว่า “แขกมังกะสัน” มุสลิมจากเกาะชวา เรียกว่า “แขกชวา” เป็นต้น (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2555 : 27-31)

ในสมัยกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เดิมพื้นที่ที่เรียกว่าเมืองบางกอกแห่งนี้มีชุมชนชาวมุสลิมตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 มุสลิมที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยาก็อพยพเคลื่อนย้ายหนีภัยสงครามลงมารวมตัวกันอีกครั้งที่บางกอก โดยกระจายตัวกันตั้งถิ่นฐานอยู่ริมน้ำตลอดเส้นทาง

นอกจากนี้ยังมีชาวมุสลิมที่มาจากหัวเมืองทางใต้ที่เกิดจากสงครามปราบปรามเมืองต่างๆ และถูกกวาดต้อนมาอีกส่วนหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ หากแต่ครั้งนี้ให้ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายกันไปทั้งฝั่งพระนคร ฝั่งตะวันตก และพื้นที่อื่น รวมถึงชาวมุสลิมที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มเติมอีกจำนวนมาก อันเป็นผลมาจากการความรุ่งเรืองทางการค้าขายที่มีมาอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มคนมุสลิมที่เข้ามาอยู่ในประเทศสยามเหล่านี้ได้รับการดูแลจากผู้นำของตนเองที่เป็นมุสลิมนั่นก็คือ จุฬาราชมนตรี

ตำแหน่ง “จุฬาราชมนตรี” ถือว่ามีบทบาทอย่างมากต่อการเมืองการปกครองที่ไม่เพียงทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาต่อพระมหากษัตริย์ บทบาททางด้านบริหารจัดการบ้านเมืองเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่สูงสุดในการปกครองดูแลกลุ่มคนมุสลิมทั่วประเทศต่างพระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แม้ว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีจะถูกกลบบทบาทก็ตาม นอกจากนี้ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในอดีตไม่ได้มีบทบาทเพียงเฉพาะการเป็นผู้นำศาสนาอิสลามในประเทศไทยเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการเป็นทั้งข้าราชการ เป็นพ่อค้า เป็นนักรบ และด้านการเมืองการปกครองด้วย

อย่างไรก็ตาม ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในการรับรู้ของกลุ่มคนที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามก็ยังคงเป็นความรู้ที่มีอยู่ในวงจำกัด ดังนั้น พัฒนาการ บทบาท และความสำคัญของจุฬาราชมนตรีในประวัติศาสตร์สยามจึงมีความน่าสนใจ ในฐานะองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้นำของชาวไทยมุสลิมที่คนไทยควรได้เรียนรู้

จุฬาราชมนตรีในประวัติศาสตร์สยาม

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่า “คนแขก” หรือชาวมุสลิมชาติต่างๆ ได้มีความสัมพันธ์กับแผ่นดินสุวรรณภูมิ มาแล้วตั้งแต่ครั้งอดีต โดยมีหัวหน้าประชาคมของตนเป็นผู้ประสานงานกับรัฐและกลุ่มเชื้อชาติอื่น ทำเนียบศักดิ์นาของ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. 1991 - 2031 บอกว่า "จุฬาราชมนตรี" บางแห่งเรียกว่า "จุลาราชมนตรี" กรมท่าขวา เป็นหัวหน้าฝ่ายแขก ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ. 2163 - 2171 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านเอกอหะหมัด เข้ารับราชการ มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาเอกอหะหมัดรัตนราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าขวา จึงนับได้ว่าท่านเอกอหะหมัด เป็นปฐมจุฬาราชมนตรีแห่งกรุงสยาม ทำหน้าที่เป็นทั้งกระทรวงการต่างประเทศ ควบคุมเกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ การรับแขกเมือง เก็บภาษีอากร สิ้นค้าขาเข้า สิ้นค้าขาออก เรื่องการเดินเรือพาณิชย์ระหว่างประเทศกับควบคุมดูแลเกี่ยวกับกิจการทางด้านศาสนาอิสลามในราชอาณาจักรสยาม

ท่านเอกอหะหมัดนั้นเป็นชาวเปอร์เซียที่เดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาพร้อมกับเอกอหะหมัดสะอีด ผู้เป็นน้องชาย เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา วัตถุประสงค์ของการเดินทางมาในครั้งนั้นก็เพื่อทำการค้าขาย ที่เมื่อครั้งที่กรุงศรีอยุธยารุ่งเรืองไม่เพียงแต่ชาวเอเชีย หรือตะวันตกเท่านั้นที่เข้ามาทำการค้าขาย แม้แต่ชาวเปอร์เซียเองก็เข้ามาแสวงหาความมั่งคั่งจากดินแดนแห่งนี้ด้วย การค้าขายที่รุ่งเรืองได้สร้างความมั่งคั่งให้กับท่านเอกอหะหมัด จนตัดสินใจตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาต่อไป ส่วนท่านเอกอหะหมัดสะอีด ตอนหลังได้เดินทางกลับไปยังเปอร์เซีย (เสาวนีย์ จิตต์หมวด และदनัย มูসা, 2541: 74) ท่านได้มีบทบาทสำคัญด้านการค้าอันเป็นความรู้ความชำนาญแต่เดิมได้ทำให้ท่านต้องติดต่อกับชนชั้นเจ้านาย รวมถึงได้ให้ความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือต่อรัฐบาลด้านกิจการด้านการค้า อันนำมาซึ่งบทบาททางการเมืองด้วย ทั้งเจ้ากรมท่าขวาว่าที่จุฬาราชมนตรี และกรมท่ากลาง สายวงศ์ของเอกอหะหมัดได้สืบสายตระกูลกันมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ถึง 6 ชั้น จนกระทั่งเสียกรุงฯ ให้กับพม่าเมื่อ พ.ศ.2310

สายวงศ์สำคัญที่มีบทบาทอย่างมากในเวลาต่อมาก็คือ สายตระกูลบุณฑกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่มีความรุ่งเรืองถึงขีดสุดในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เป็นถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มีบรรดาศักดิ์เป็นถึงสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) (ปิยนาค บุนนาค, มปป.: 2-3

จุฬาราชมนตรีในสมัยกรุงศรีอยุธยามีจำนวน 4 ท่าน (จุฬาราชมนตรีแห่งราชอาณาจักรไทย, 2558) ประกอบด้วย

1. เจ้าพระยาบวรราชนายก (เอกอหะหมัด) เป็นชาวเปอร์เซียเป็นมุสลิมนิกายชีอะห์ อีสานอะฮ์ลิซันดาตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2045-2170) และต่อมาถึงรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173-2198)
2. พระยาจุฬาราชมนตรี (แก้ว) เป็นหลานของเจ้าพระยาบวรราชนายก ได้ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 - 2225)
3. พระยาจุฬาราชมนตรี (สน) เป็นบุตรของเจ้าพระยาศรีไสยาหาญณรงค์ (ยี่) ในสายสกุลของท่านเอกอหะหมัด ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระเจ้าอยู่บรมโกศ (พ.ศ.2275 - 2301)
4. พระยาจุฬาราชมนตรี (เชน) เป็นบุตรเจ้าพระยาเพชรพิไชย (ใจ) ในสายสกุลของท่านเอกอหะหมัด ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์

เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 (พ.ศ.2310) ระบบการเมืองการปกครองล่มสลาย แม้ว่าต่อมาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกฐานะเอกราชคืนมาได้อีกครั้ง แต่ก็ยังไม่มีมีการแต่งตั้งตำแหน่งจุฬาราชมนตรีแต่อย่างใด ซึ่งส่วนหนึ่งเชื่อว่าเป็นเพราะคตินิยมที่ต่างกันที่เห็นได้จากการมีพระบรมราชโองการห้ามเข้ารับรีตในคริสต์ศาสนาและศาสนาอิสลามตั้งความที่ปรากฏในพงศาวดาร ภาคที่ 39 (อ้างจาก เอกราช มูเก็ม, 2549: 28) ความว่า

“...เพราะเหตุฉะนั้น จึงห้ามเด็ดขาด มิให้ไทยและมอญ ไม่ว่าผู้ชายหรือว่าผู้หญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ได้ไปเข้าพิธีของพวกมะหะหมัด หรือพวกซารีต ถ้าผู้ใดมีใจต่อสู้แข็งเจตนาไม่ดีมีตัวไปด้วยกิเลสต่างๆ จะฝ่าฝืนต่อประกาศอันนี้ ขึ้นไปเข้าพิธีของพวกมะหะหมัดและพวกซารีต แม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วให้เป็นหน้าที่ของสังฆราช หรือบาทหลวงมิชชันนารี หรือบุคคลที่เป็นคริสเตียน หรือมะหะหมัดจะต้องปรามมิให้คนเหล่านั้นได้เข้าไปในพิธีของพวกคริสเตียน และพวกมะหะหมัดตั้งว่ามานี้ส่งให้ผู้พิพากษาวางโทษถึงประหารชีวิต

ถึงแม้สังฆราชก็ดี มิชชันนารีก็ดี หรือพวกซารีตและพวกมะหะหมัดคนใดก็ดี ไม่กลัวต่อประกาศหรือพระราชโองการนี้ ขึ้นชักชวนคนไทยหรือมอญ ไม่ว่าชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ให้เข้าไปในพิธีพวกซารีตและพวกมะหะหมัด แม้แต่พิธีใดๆ ก็ตาม ก็ให้เจ้าพนักงานจับกุมสังฆราชหรือบาทหลวงมิชชันนารี หรือบุคคลที่ซารีตเป็นมะหะหมัดนั้นๆ ไว้และให้วางโทษถึงประหารชีวิต ให้เจ้าพนักงานจับกุมคนไทยหรือมอญซึ่งได้เข้าไปในพิธีของพวกซารีตและพวกมะหะหมัดนั้นวางโทษถึงประการชีวิตเหมือนกัน...”

พระบรมราชโองการดังกล่าวส่งผลให้ไม่มีการแต่งตั้งตำแหน่งจุฬาราชมนตรีขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ต่อมาเมื่อเปลี่ยนรัชกาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก็มีการรื้อฟื้นแต่งตั้งตำแหน่งจุฬาราชมนตรีอีกครั้ง คือ พระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว) ซึ่งเป็นบุตรของพระยาจุฬาราชมนตรี (เชน) ซึ่งเป็นพระยาจุฬาราชมนตรีคนสุดท้ายในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ต่อมาได้รับพระราชทานที่ดินสร้าง “**กุฎีเจ้าเซ็น**” ที่ข้างพระราชวังเดิม เรียกว่า “**กุฎีหลวง**”

ประเด็นที่น่าสนใจคือ พระยาจุฬาราชมนตรีผู้นี้ในอดีตเคยเป็นนักรบที่ร่วมในสงครามกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมาตั้งแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังนั้นท่านจึงเป็นที่โปรดปรานและไว้วางใจอย่างมาก รวมถึงสืบสายจากพระยาจุฬาราชมนตรีเดิมเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา

เมื่อพระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว) เสียชีวิตลง ผู้ที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาจุฬาราชมนตรีคนต่อมาก็คือ พระยาจุฬาราชมนตรี (อากาศหีบ) ซึ่งเป็นบุตรของพระยาจุฬาราชมนตรี (เชน) และเป็นน้องชายของพระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว)

คนที่สามคือพระยาจุฬาราชมนตรี (เถื่อน) เป็นบุตรของพระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว) ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ท่านผู้นี้เป็นผู้ที่มีความสามารถหลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการสงครามโดยมีหลักฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 2 พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น “**หลวงภักดีสุนทร**” รับราชการไปตีเมืองกลางและเมืองไทรบุรี (เอกราช มูเก็ม, 2549: 31)

เมื่อพระยาจุฬาราชมนตรี (เถื่อน) เสียชีวิตลงบุตรชายของท่านที่ชื่อ “**ท่านนาม**” ก็ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นพระยาจุฬาราชมนตรี (นาม) คนที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านผู้นี้ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยอย่างมาก เห็นได้จากการที่ได้รับมอบหมายงานสำคัญหลายเรื่องทั้งด้านการคลัง การต่างประเทศ หรือแม้แต่ทางด้านการค้า นอกจากนี้ท่านยังเป็นนักรบที่มีส่วนร่วมในการปราบปรามเหตุไม่สงบทางภาคใต้ที่เกิดขึ้นด้วย

เมื่อท่านพระยาจุฬาราชมนตรี (นาม) เสียชีวิตลง ผู้ที่รับตำแหน่งต่อมาก็คือ พระยาจุฬาราชมนตรี (น้อย) ซึ่งเป็นบุตรของพระยาจุฬาราชมนตรี (อากาศหีบ) อันเป็นลำดับที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และท่านได้เสียชีวิตลงในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2409

ท่านต่อมาก็คือพระยาจุฬาราชมนตรี (สิน) เป็นบุตรของพระยาจุฬาราชมนตรี (นาม) กล่าวกันว่าท่านเป็นราชินิกุลทางสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีด้วย ในยุคของท่านจุฬาราชมนตรี (สิน) นี้ เป็นช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพัฒนาบ้านเมือง ปฏิรูปประเทศโดยมีการจัดตั้งทั้งกระทรวงทบวง กรมต่างๆ จำนวนมาก ส่วนหนึ่งคือการจัดตั้งศาลสถิตยุติธรรมที่ขึ้นกับกระทรวงยุติธรรม ที่มีสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเป็นเสนาบดี ก็ได้มีการมอบหมายให้พระยาจุฬาราชมนตรีเป็นผู้พิพากษาศาลคดีต่างประเทศ นอกจากนี้ยังรับหน้าที่เป็นเจ้ากรมกองแสดมภ์ กระทรวงวัฒนธรรม รวมถึงเป็นมุสลิมที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ความสนิเทศและให้ความกรุณาเป็นพิเศษ

การทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลคดีต่างประเทศของพระยาจุฬาราชมนตรี (สิน) เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า แม้สถานการณ์ของบ้านเมืองจะเปลี่ยนแปลงไป หากแต่ชาวมุสลิมก็ยังคงมีบทบาทอยู่ไม่น้อยในการดำเนินปกครองที่ไม่เพียงเฉพาะกลุ่มชาวมุสลิมด้วยกันเองเท่านั้น หากแต่รวมไปถึงคติความของบ้านเมือง

ท่านต่อมาคือ พระยาจุฬาราชมนตรี (สัน อหะหมัดจุฬา) ผู้เป็นบุตรของพระยาจุฬาราชมนตรี (สิน) ท่านสันเป็นผู้ที่มีความเคร่งครัดในศาสนาอิสลามอย่างมาก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ขอพระราชทานนามสกุล “อหะหมัดจุฬา” และได้เป็นผู้ที่มีคุณงามความดีอย่างมาก เห็นได้จากเมื่อครั้งในพิธีฝังศพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เสด็จมาเป็นประธานแทนพระองค์ด้วย (เอกราช ภูเก็ม, 2549: 38)

ท่านต่อมา คือ พระยาจุฬาราชมนตรี (เกษม) เป็นบุตรของท่านพระยาจุฬาราชมนตรี (สิน) และเป็นน้องต่างมารดาของท่านพระยาจุฬาราชมนตรี (สัน) ด้วย ท่านสันเริ่มต้นรับราชการในตำแหน่งมหาดเล็ก ต่อมาให้สังกัดอยู่ในกรมท่าขวา กระทรวงการต่างประเทศ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ย้ายเข้ามารับราชการในกระทรวงยุติธรรมในตำแหน่งรองเจ้ากรมกองแสดมภ์ และได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงศรีเนาวรัตน์ และเลื่อนเป็นเจ้ากรมกองแสดมภ์ และได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “พระจุฬาราชมนตรี” และได้ว่าที่จุฬาราชมนตรีอีกตำแหน่ง (จุฬิศพงค์ จุฬารัตน์, 2544: 447)

ท่านต่อมา คือ พระจุฬาราชมนตรี (สอน) ซึ่งเป็นบุตรของพระยาจุฬาราชมนตรี (สัน) เริ่มถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงราชเศรษฐี” รับราชการในกระทรวงมหาดไทย และรับพระราชทานเลื่อนเป็น พระจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ท่านพระจุฬาราชมนตรี (สอน) ถือว่าเป็นจุฬาราชมนตรีในสายวงศ์ของท่านเอกอหะหมัดหรือมุสลิมสายซื่อสัตย์คนสุดท้าย เพราะต่อมาเมื่อครั้งที่มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.2475 ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีก็ไม่ได้มีการแต่งตั้งขึ้น จนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยจึงได้มีการแต่งตั้งตำแหน่งจุฬาราชมนตรีอีกครั้ง (จุฬิศพงค์ จุฬารัตน์, 2544, หน้า 448)

ตารางที่ 1 แสดงทำเนียบจุฬาราชมนตรีในประวัติศาสตร์สยาม

ที่	รายชื่อ	รายละเอียด
จุฬาราชมนตรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา		
1.	เจ้าพระยาบวรราชนายก (เอกอหะหมัด)	เป็นชาวเปอร์เซียเป็นมุสลิมนิกายชีอะห์ อีสานอะฮะรี ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2045 - 2170) และต่อมาถึงรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173 - 2198) กรุงศรีอยุธยา
2.	พระยาจุฬาราชมนตรี (แก้ว)	เป็นหลานของเจ้าพระยาบวรราชนายก ได้ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 - 2225) กรุงศรีอยุธยา
3.	พระยาจุฬาราชมนตรี (สิน)	เป็นบุตรของเจ้าพระยาศรีไสยหาญณรงค์ (ยี่) ในสายสกุลของท่านเอกอหะหมัด ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระเจ้าอยู่บรมโกศ (พ.ศ.2275 - 2301) กรุงศรีอยุธยา

ตารางที่ 1 (ต่อ) แสดงทำเนียบจุฬาราชมนตรีในประวัติศาสตร์สยาม

ที่	รายชื่อ	รายละเอียด
4.	พระยาจุฬาราชมนตรี (เชน)	เป็นบุตรเจ้าพระยาเพชรพิไชย (ใจ) ในสายสกุลของท่านเอกอะหมัด ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่ง สุริยามรินทร์กรุงศรีอยุธยา
จุฬาราชมนตรีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์		
5.	พระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว - มุฮัมมัดมะอ์ซุม)	เป็นบุตรจุฬาราชมนตรี (เชน) ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กรุงรัตนโกสินทร์
6.	พระยาจุฬาราชมนตรี (อากาหฺยี)	เป็นน้องชายของพระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว) ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
7.	พระยาจุฬาราชมนตรี (เถื่อน - มุฮัมมัดคาซิม)	เป็นบุตรพระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว) ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
8.	พระยาจุฬาราชมนตรี (น้อย - มุฮัมมัดบาเกอร์)	เป็นบุตรพระยาจุฬาราชมนตรี (อากาหฺยี) ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
9.	พระยาจุฬาราชมนตรี (นาม - มุฮัมมัดตะกี)	เป็นบุตรพระยาจุฬาราชมนตรี (เถื่อน) ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
10.	พระยาจุฬาราชมนตรี (สิน - กุลาฮฺเซ็น)	เป็นบุตรพระยาจุฬาราชมนตรี (นาม) ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
11.	พระยาจุฬาราชมนตรี (สัน อหะหมัดจุฬา)	เป็นบุตรพระยาจุฬาราชมนตรี (สิน) ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้รับพระราชทานนามสกุล "อหะหมัดจุฬา" เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2456
12.	พระจุฬาราชมนตรี (เกษม อหะหมัดจุฬา)	เป็นบุตรพระยาจุฬาราชมนตรี (สิน) ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
13.	พระจุฬาราชมนตรี (สอน อหะหมัดจุฬา)	เป็นบุตรพระยาจุฬาราชมนตรี (สัน) ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
จุฬาราชมนตรีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475		
14.	จุฬาราชมนตรี แชม พรหมยงค์ (ซิมซุดดิน มุสตาฟา)	เป็นมุสลิมิกายซุนนีคนแรกที่เข้ารับตำแหน่งจุฬาราชมนตรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล (พ.ศ. 2488 - 2490)
15.	จุฬาราชมนตรี ต่วน สุวรรณศาสตร์ (อิสมาแอล ยะห์ยาวี)	เป็นมุสลิมิกายซุนนีคนที่ 2 ที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. 2490 - 2524
16.	จุฬาราชมนตรีประเสริฐ มะหะหมัด (อะหมัด บินมะหะหมัด)	เป็นมุสลิมิกายซุนนีคนที่ 3 ที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2524 - 2540

ตารางที่ 1 (ต่อ) แสดงทำเนียบจุฬาราชมนตรีในประวัติศาสตร์สยาม

ที่	รายชื่อ	รายละเอียด
17.	จุฬาราชมนตรี สวาสต์ สุมาลัยศักดิ์	ได้รับคัดเลือก จากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จำนวน 29 จังหวัด และได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2540 – 2553
18.	จุฬาราชมนตรี อาคิส พิทักษ์कुมล	ได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2553

ที่มา : ปรับปรุงจากเว็บไซต์ของสำนักจุฬาราชมนตรี <http://www.skthai.org/?mo=3&art=581158> เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2558

การเปลี่ยนแปลงของจุฬาราชมนตรีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

จุฬาราชมนตรีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จนถึงปัจจุบันมีทั้งสิ้น 4 ท่าน คือ จุฬาราชมนตรี แซ่ม พรหมยงค์ (ซั่มซุดดีน มุสตาฟา) จุฬาราชมนตรีถ้วน สุวรรณศาสน์ (อิสมาแอล ยะห์ยาวิ) จุฬาราชมนตรีประเสริฐ มะหะหมัด (อะหมัด บินมะหะหมัด) จุฬาราชมนตรีสวาสต์ สุมาลัยศักดิ์ และจุฬาราชมนตรีอาคิส พิทักษ์कुมล

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การแต่งตั้งจุฬาราชมนตรีที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงในหลายประการในตำแหน่งจุฬาราชมนตรี กล่าวคือ เป็นการสิ้นสุดสายวงศ์ของท่าน เฉกอะหะหมัด ที่สืบสายในตำแหน่งดังกล่าวมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ด้วยว่าจุฬาราชมนตรีที่ได้รับการแต่งตั้งคือท่าน “แซ่ม พรหมยงค์” ซึ่งเป็นคนสนิทของท่านปรีดี พนมยงค์ บุตรของท่านมุสตาฟา พรหมยงค์ เป็นชาวสมุทรปราการ และเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี ด้วยว่าท่านจบการศึกษาด้านการศาสนาจากมหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร ประเทศอียิปต์ รวมถึงเป็นผู้ที่มีบทบาททางการเมืองท่านหนึ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

การแต่งตั้งผู้ที่มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในการก่อการปฏิวัติขึ้นเป็นจุฬาราชมนตรีในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นถึงบทบาทอีก ด้านหนึ่งของชาวมุสลิมที่ส่งผลสืบเนื่องมายังอำนาจที่ได้รับ ต่อมาในสมัยรัฐบาลของพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้ ประกาศใช้พระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ.2490 และในปีเดียวกันที่เกิดการรัฐประหารขึ้น จุฬาราชมนตรี (แซ่ม พรหมยงค์) ต้องเดินทางออกนอกประเทศพร้อมกันนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงครามจึงได้จัดให้มีการ เลือกตั้งจุฬาราชมนตรีขึ้นเป็นครั้งแรกแทนการแต่งตั้งเหมือนก่อนหน้านี้ ซึ่งผู้ที่ได้รับการคัดเลือกก็คือนายถ้วน สุวรรณศาสน์ ต่อมาในปี พ.ศ.2491 ได้มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม (ฉบับที่ 2) ที่ส่งผลต่อบทบาทและหน้าที่ของจุฬาราชมนตรีให้เปลี่ยนไป โดยมีหน้าที่เพียงให้คำปรึกษาแก่กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ (อา กายกัยกับกฎกระทรวงฯ, มปป.: 31-32) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เราได้เห็นถึงบทบาทของจุฬาราชมนตรีในมิติทาง ประวัติศาสตร์สังคมของสยามได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ยังเป็นการเปลี่ยนสายนิกายมุสลิมในประเทศไทยครั้งแรกจากนิกายชีอะห์มาเป็นนิกายซุนนี ซึ่งท่าน แซ่ม พรหมยงค์นั้นเป็นมุสลิมนิกายซุนนีไม่ใช่ชีอะห์ ที่รวมถึงการลดบทบาทความสำคัญของมัสยิดหลวงลง ซึ่งก่อนหน้านี้ เป็นประหนึ่งศูนย์กลางของการปกครองมุสลิมในประเทศไทย รวมถึงท่านต่อมาทั้งจุฬาราชมนตรี (ถ้วน สุวรรณศาสน์) จุฬาราชมนตรี (ประเสริฐ มะหะหมัด) และท่านจุฬาราชมนตรี (สวาสต์ สุมาลัยศักดิ์) ด้วย

จะเห็นได้ว่าตำแหน่ง “จุฬาราชมนตรี” ถือเป็นตำแหน่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากเกี่ยวกับชุมชน และสังคมมุสลิม ในประเทศไทยในแต่ละช่วงเวลา แม้ว่าตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนที่ 65ก, 2540: 5) ในมาตราที่ 8 จะมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ของจุฬาราชมนตรีเอาไว้เพียงว่า

(1) ให้คำปรึกษาและเสนอความคิดเห็นต่อทางราชการเกี่ยวกับกิจการศาสนาอิสลาม

- (2) แต่งตั้งคณะผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้คำปรึกษาเกี่ยวกับบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม
- (3) ออกประกาศแจ้งผลการตรวจจันทร์ตามมาตรา 35 (11) เพื่อกำหนดวันสำคัญทางศาสนา
- (4) ออกประกาศเกี่ยวกับข้อวินิจฉัยตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม

ข้อบัญญัติดังกล่าวจะมีผลให้ชาวมุสลิมมีบทบาทในทางสังคมน้อยลง ซึ่งต่างไปจากอดีตที่ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีคือตำแหน่งที่มีบทบาทอย่างมากในสังคมสยามที่ไม่เพียงด้านกิจการที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมและศาสนาอิสลามเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงบทบาททางด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ การต่างประเทศ การปกครอง และวัฒนธรรมด้วย

อย่างไรก็ตาม จุฬาราชมนตรีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ก็ยังคงเป็นบุคคลสำคัญที่ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำของคนไทยมุสลิมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเรื่อยมา แต่สิ่งที่น่าสนใจคือพัฒนาการของบทบาทและความสำคัญของตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นนัยของการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตำแหน่งจุฬาราชมนตรีได้อย่างน่าสนใจ

บทบาทของจุฬาราชมนตรีในประวัติศาสตร์สยาม

ในยุคเริ่มแรกของการมีตำแหน่งจุฬาราชมนตรี หรือเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา ความสามารถด้านการค้าขายและการต่างประเทศของชาวมุสลิมได้เปิดโอกาสให้ชาวมุสลิมก้าวเข้าสู่อำนาจทางการเมือง จนได้รับความไว้วางใจจากกษัตริย์ให้เข้ารับหน้าที่ในราชสำนักและช่วยราชการ สายตระกูลของท่านเอกอะหะหมัด คือกลุ่มสายตระกูลมุสลิมที่ประสบความสำเร็จในราชการมาอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ตำแหน่งพระยาจุฬาราชมนตรีที่มีอำนาจดูแลกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลามในพระราชอาณาจักก็ได้รับการผูกขาดจากสายตระกูลนี้เรื่อยมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนถึงภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นในพ.ศ.2475

สิ่งที่น่าสนใจคือ ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในอดีต เป็นตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้งโดยตรงมาจากราชสำนักให้ควบคุมดูแลคนที่นับถือศาสนาอิสลามในพระราชอาณาจัก ดังนั้นบทบาทและอำนาจของจุฬาราชมนตรีในอดีตจึงเป็นตำแหน่งที่เอื้ออำนาจ สอดคล้อง หรือเรียกว่ามีบทบาทในฐานะที่เป็นตัวแทนของราชสำนักมากกว่าการเป็นผู้แทนของชาวมุสลิมด้วยกัน จนเมื่อครั้งที่มีการแต่งตั้งจุฬาราชมนตรีใหม่อีกครั้งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา แม้ว่าจะยังคงมีการแต่งตั้งมาจากสถาบันกษัตริย์ หากแต่กระบวนการได้มานั้นกลับเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของท่านจุฬาราชมนตรี (ถ้วน สุวรรณศาสน์) ที่ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์สยาม

อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้านั้นเรายังได้เห็นบทบาทของตำแหน่งพระยาจุฬาราชมนตรีที่มีอยู่อย่างกว้างขวางในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่พระยาจุฬาราชมนตรีมิได้เป็นแต่เพียงผู้นำศาสนาอิสลามเท่านั้น หากแต่นักการต่างประเทศ นักการศาสนา นักการค้า และอื่นๆ อีกมาก ดังเช่นเมื่อครั้งก่อนการปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระยาจุฬาราชมนตรีหลายท่านก็มีฐานะเป็นนักรบที่ช่วยปราบปรามกบฏและเข้าศึก ดังเช่นท่านพระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว) ที่รับราชการมาตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรีได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนป้องพลขันธ์” และเป็น “หลวงศรีเนาวรัตน์” “พระศรีเนาวรัตน์” และเป็น “พระยาจุฬาราชมนตรี” ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ได้ร่วมรบในสงครามหลายครั้งตั้งแต่แผ่นดินธนบุรีจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นต้นตระกูลของชุมชนมัสยิดกุฎีหลวงในปัจจุบัน และอีกหลายท่านก็เป็นนักรบจนต่อเมื่อสภาพแวดล้อมทางสังคมเปลี่ยนไปรูปแบบการสงครามไม่ได้เป็นการต่อสู้กันในลักษณะเดิม แต่เป็นสงครามกับโลกสมัยใหม่หรือยุคล่าอาณานิคมตะวันตก ชาวมุสลิมก็ยังคงมีบทบาทร่วมกับสังคมไทยอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางราชการ

พระยาจุฬาราชมนตรี ในยุคปฏิรูปประเทศเข้ามามีบทบาทในการบริหารบ้านเมืองในตำแหน่งสำคัญหลายส่วน เช่น พระยาจุฬาราชมนตรี (สิน) ที่เป็นขุนนางผู้ใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (จุฬิ

ศพงศ จุฬารัตน์, 2544: 434) ก็ยังมีบทบาทในตำแหน่งทางราชการที่มีความก้าวหน้ามาเป็นลำดับ ตั้งแต่ผู้พิพากษาศาลต่างประเทศในกระทรวงยุติธรรม รวมถึงการเป็นเจ้าของกรมกองแสดมภ์กระทรวงยุติธรรมด้วย

ท่านจุฬาราชมนตรี (สัน อหะหมัดจุฬา) ก็ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ให้เป็น “หลวงราชเศรษฐี” สังกัดกรมท่าขวา กระทรวงการต่างประเทศ ต่อมาได้ย้ายมาสังกัดกระทรวงยุติธรรมในตำแหน่งขึ้นเป็นจำศาลต่างประเทศ ต่อมาก็เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระราชเศรษฐี ปลัดกรมท่าขวา ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ก็ได้เลื่อนเป็นเจ้ากรมกองแสดมภ์ นอกจากนี้ยังได้รับยศทางพลเรือนเป็น “อัมมาตย์เอก” และยศทางเสือป่าเป็น “นายหมวดเอก” เป็นที่ปรึกษาด้านศาสนาอิสลามต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระองค์ทรงสนพระทัยในศาสนาต่างๆ ทรงเรียกหาท่านพระยาจุฬาราชมนตรี (สัน) เข้าเฝ้าอยู่เป็นประจำ (เอกราช มูเก็ม, 2549: 36-38) จนครั้งหนึ่งได้ขอรับพระราชทานนามสกุล “อหะหมัดจุฬา” จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้พระราชทานในเวลาต่อมา แม้ในช่วงเวลาที่ท่านป่วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีลายพระหัตถ์อวยพรให้หายวันหายคืน รวมถึงทรงมีรับสั่งให้สมุหราชพิธิมาเยี่ยมเยียนและรายงานอาการให้ทรงทราบเสมอ

ในขณะที่ท่านจุฬาราชมนตรี (เกษม อหะหมัด) ก็เริ่มต้นชีวิตการทำงานด้วยการถวายตัวเข้าเป็นมหาดเล็กตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้สังกัดกรมท่าขวากระทรวงการต่างประเทศ ต่อมารับราชการในกระทรวงยุติธรรม เป็นรองเจ้ากรมกองแสดมภ์ ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงศรีเนาวรัตน์

ท่านจุฬาราชมนตรี (สอน อหะหมัดจุฬา) ซึ่งเป็นจุฬาราชมนตรีในสายตระกูลท่านเอกอหะหมัดก็เริ่มต้นราชการกับการเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงราชเศรษฐี” ก่อนที่ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีจะร้างไปนับสิบปีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.2475 และมาเริ่มต้นใหม่อีกครั้งเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว

จุฬาราชมนตรีเป็นตำแหน่งที่มีบทบาทไม่น้อยต่อการเมืองการปกครองของสยาม จุฬาราชมนตรีทำหน้าที่หลักในการสนองพระเดชพระคุณในการดูแลราษฎรที่เป็นชาวมุสลิมด้วยตนเอง ซึ่งน่าจะเป็นพระบรมราโชบายของกษัตริย์ที่ต้องการให้ชาวต่างชาตินั้นได้มีการปกครองกันเอง นอกจากนี้ยังรับหน้าที่ในทางการเมืองด้วยเช่นกัน เช่นการเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือในด้านการค้าการเมือง เป็นต้น ดังในบันทึกของ เซอร์จอห์น เบาริงที่ได้กล่าวไว้ความว่า

“...วันที่ 28 พฤษภาคม เวลา 3 นาฬิกาของบ่ายวานนี้ คนส่งหนังสือมาแจ้งให้เราทราบว่าหนังสือถึงผู้สำเร็จราชการขณะนี้พร้อมที่จะให้เราตรวจ ข้าพเจ้าจึงไปบ้านพระคลัง พระคลังไม่อยู่โดยอ้างว่าไม่สบาย แต่ได้ส่งผู้แทนของเขา คือพระยาโกษามาต้อนรับพวกเรา ท่านผู้นี้มีท่าทางน่านับถือและเป็นผู้ขึ้นมารับสาส์นจากผู้สำเร็จราชการบนเรือ แต่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมในครั้งก่อนๆ ด้วย นอกจากนี้ยังมีพระยาจุฬาราชมนตรี หัวหน้าจุฬาราชมนตรี ซึ่งเป็นหัวหน้าชาวมุสลิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองสยาม ท่านผู้นี้ก็ไม่ได้เข้าร่วมประชุมในครั้งก่อนๆ เช่นกัน...” (กรมศิลปากร, 2555: 49)

บทบาทของจุฬาราชมนตรีนั้นบันทึกเล่มเดียวกันได้ระบุเอาไว้อย่างชัดเจนว่า

“...บุคคลที่มีบทบาทมากที่สุดในการเจรจาในวันนี้คือซึ่งเป็นหัวหน้าของชาวมุสลิมที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองสยามจากทางตะวันตกของอินเดีย ชนกลุ่มนี้มีลักษณะเจ้าเล่ห์เพทุบายตามนิสัยชาวพื้นเมืองฮินดูสถาน พวกเขาเป็นกลุ่มชนที่มีอิทธิพลอย่างมากและนำอิทธิพลนั้นมาใช้กับการค้าของเราอย่างมีอคติ พวกเขาเฝ้ากรานในการแสวงหากำไรกับการค้าต่างประเทศ...” (กรมศิลปากร, 2555: 51)

บทบาทของจุฬาราชมนตรีในทางการเมืองการปกครองนั้นไม่ได้มีเฉพาะช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น หากแต่บทบาทดังกล่าวยังคงมีมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของราชสำนักในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ด้วยความสามารถและสายสัมพันธ์ ที่แม้ว่าในบางช่วงเวลามบทบาทดังกล่าวจะลดน้อยลงไปบ้าง ตัวอย่างเช่นตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาชาวตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในทาง

การเมืองการปกครองแทนกลุ่มคนจีนและชาวมุสลิม ที่แม้ว่าจะไม่ได้มีอำนาจในการบริหารจัดการบ้านเมือง หากแต่ส่วนใหญ่ก็เข้ามาอยู่ในฐานะที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานราชการ และเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคม

จะเห็นได้ว่า ตำแหน่ง “**จุฬาราชมนตรี**” ตั้งแต่อดีตมีบทบาทต่อประเทศสยามในหลายด้านและอยู่ในลักษณะ “**วงใน**” เรียกรวม กล่าวคือ เป็นตำแหน่งที่เข้าไปมีบทบาทในการบริหารบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีนโยบายปฏิรูปบ้านเมืองในทุกด้าน บุคลากรที่เกี่ยวข้องต่างก็มีความสำคัญทั้งสิ้น ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีจึงเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาทอย่างมากในการขับเคลื่อนบ้านเมืองในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ในตำแหน่งข้าราชการของหน่วยงานสำคัญๆ มากมาย

นอกจากนี้ จุฬาราชมนตรีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ พระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว) จนถึงท่านจุฬาราชมนตรี (สอน อหะหมัดจุฬา) ล้วนเป็นจุฬาราชมนตรีที่ตั้งชุมชนอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสิ้น โดยมีศูนย์รวมทางจิตใจอยู่ที่มัสยิดกุฎีหลวง การที่จุฬาราชมนตรีในช่วงเวลาดังกล่าวมีบทบาทและมีความสำคัญกับราชสำนัก ย่อมนำมาซึ่งความสำคัญของชุมชนของท่านจุฬาราชมนตรี หรือชุมชนโดยรอบมัสยิดกุฎีหลวงด้วย ดังนั้นบทบาทของจุฬาราชมนตรีในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนถึงความสำคัญของกลุ่มคนและชุมชนมุสลิมในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม บทบาทของชาวมุสลิมก็ไม่ได้เลือนหายไปหากแต่มีการปรับเปลี่ยนตนเองอย่างน่าสนใจ ดังเช่นกรณีการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เมื่อข้าราชการ ทหาร และพลเรือน ได้รวมตัวกันในนาม “**คณะราษฎร**” ได้ทำการยึดอำนาจจากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้เป็นผลสำเร็จ จุฬาราชมนตรีก็ได้ลดบทบาทลง อันเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนกฎหมายการให้อำนาจที่มีต่อจุฬาราชมนตรี

กล่าวได้ว่า บทบาทของตำแหน่งจุฬาราชมนตรีในประวัติศาสตร์สยาม ไม่ได้เป็นเพียงผู้นำของกลุ่มคนมุสลิมในประเทศเท่านั้น หากแต่จุฬาราชมนตรีคือบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อประวัติศาสตร์สยามมาตั้งแต่อดีต แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทไปตามยุคสมัย แต่บทบาทดังกล่าวก็สร้างประโยชน์และคุณูปการต่อบ้านเมืองมาตั้งแต่ครั้งอดีต

บทสรุป

“**จุฬาราชมนตรี**” เป็นตำแหน่งที่มีบทบาทและความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ประเทศสยามมาตั้งแต่อดีต ทั้งด้านการเมืองการปกครอง การเศรษฐกิจ การสงคราม รวมถึงสังคมและวัฒนธรรม

ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีมีขึ้นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีท่านเอกอหะหมัด ซึ่งเป็นมุสลิมนิกายชีอะห์ เป็นพระยาจุฬาราชมนตรีคนแรก จากนั้นผู้ที่สืบตำแหน่งดังกล่าวต่างก็ล้วนเป็นเชื้อสายของท่านเอกอหะหมัดและเป็นมุสลิมนิกายชีอะห์ สืบต่อมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนที่เกิดขึ้นอย่างมีนัยและน่าสนใจคือเมื่อครั้งที่เปลี่ยนการปกครอง พ.ศ.2475 อันเป็นการยุติบทบาทของจุฬาราชมนตรีสายชีอะห์ลงอย่างสิ้นเชิงในช่วงที่นายปรีดี พนมยงค์ได้ประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พุทธศักราช 2488 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 โดยแต่งตั้งให้นายแหม่ม พรหมยงค์ ซึ่งเป็นคนหนุ่มมุสลิมที่เป็นส่วนหนึ่งของคณะราษฎรที่เป็นสายพลเรือนเข้าดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรี ซึ่งเป็นสายชนนีย์คนแรกในประวัติศาสตร์

ประเด็นสำคัญคือ ในขณะที่บทบาทของจุฬาราชมนตรีที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในหลายลักษณะ กลับไม่ได้มีส่วนในการลดทอนความสำคัญของตำแหน่งจุฬาราชมนตรีแต่อย่างใด ในฐานะที่เป็นผู้นำของกลุ่มคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามทั่วพระราชอาณาจักร รวมถึงการเป็นส่วนหนึ่งในประวัติศาสตร์ของประเทศในอดีต การเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความมั่นคงให้กับบ้านเมืองในปัจจุบัน และการเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเป็นปึกแผ่นและความรุ่งเรืองร่วมกันของประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2555). *รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544). *บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153-2435)*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ. (2555). *ชนชาติต่างๆ ในอยุธยา. เอกสารโครงการอบรม “อยุธยาศึกษา : ศรีเทพ-ละโว้-อโยธยา เรื่องของสามนคร ตลาดวิชาสำหรับครู-อาจารย์” และ/หรือผู้ปฏิบัติงานและศึกษาเกี่ยวกับอยุธยา รุ่นที่ 7-8 พุทธศักราชที่ 26 และศักราชที่ 27 เมษายน 2555.*
- ชาติรี นนทเกษ. (2540). *อากาศเกี่ยวกับภูมิเจริณพาศน์*. กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท ครีเอชั่น.
- ปิยนาค บุนนาค. (มปป). *บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาบดีตระกูล “บุนนาค”*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนที่ 65ก, 2540
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน
- ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน. (2546). *ความสัมพันธ์ อิหร่าน – ไทย ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน
- สำนักจุฬาราชมนตรี. *จุฬาราชมนตรีแห่งราชอาณาจักรไทย*. สืบค้นเมื่อ 11 ธันวาคม 2558, จาก <http://www.skthai.org/?mo=3&art=581158>
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด และदनัย มุ่สา. (2541). *การพัฒนาทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ : ชาวไทยมุสลิม*. รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- เอกราช มุ่แก้ม. (2549). *จุฬาราชมนตรี ประวัติศาสตร์ผู้นำไทยมุสลิม*. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน.